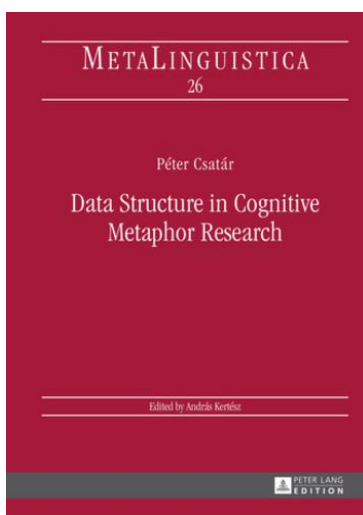

KÖNYVSZEMLE

Csatár, Peter: Data Structure in Cognitive Metaphor Research. Metalinguistica Band/Volume 26, edited by András Kertész.
Frankfurt am M. – Berlin – Bern – Bruxelles – Oxford – Wien:
Peter Lang. 2014. 149 lap.

A Csatár Péter, a Debreceni Egyetem Germanisztikai Intézetének tanszékvezető docense tollából származó kötet az elmúlt harminc évben megélénkülő és időről-időre új irányt vevő nyelvészeti metaforakutatás legalapvetőbb és legkurrensebb kérdéseivel foglalkozik. Mint a könyv címe mutatja (*Data Structure in Cognitive Metaphor Research* – Adatszerkezet a kognitív metaforakutatásban) a szerző a kortárs elméleti nyelvészetet talán leginkább foglalkoztató problémákat, azaz az elméletek adatszerkezetét érintő

kérdéseket, a metafora használatának és értelmezésének kognitív hátterével foglalkozó tárgytudományi kutatásokra vonatkoztatva vizsgálja. Így tehát célkitűzése kettős: egyrészt hozzá kíván járulni az adatok nyelvészeti elméletekben betöltött szerepéről kialakult általános vitához, másrészt a módszertani reflexió révén új megoldásokhoz vezető utakat kíván kínálni a kortárs nyelvészeti metaforakutatás számára. A könyvben tárgyalt kérdések mögött tehát a következő alapvető problémák húzódnak meg: (i) az adatforrások megbízhatósága, (ii) a különböző forrásokból származó adatok integrálásának lehetőségei, és (iii) az adatok szerepe az elméletalkotásban.

Szerző az említett problémákat, azok motiváltságát, a metaforakutatásra való vonatkoztatásuk relevanciáját és megoldásuk tétjét a kötet rövid, áttekintő jellegű bevezető fejezetében vázolja fel. Ily módon a bevezető egyrészt szélesebb összefüggésbe helyezi a munkát, másrészt fejezetenkénti áttekintést ad annak felépítéséről. A bevezetőt négy nagyobb tartalmi fejezet követi, melyek alapját szerzőnek az el-

múlt évtizedben megjelent egy-egy tanulmánya képezi. A kötet azonban mégsem pusztán egymáshoz lazán kapcsolódó írások sora, hiszen a fejezeteket olvasva rendkívül egy- séges és folyamatos előrelépést mutató kutatói pályakép rajzolódik ki. Ennek köszönhetően az egyes fejezetek egymásra épülő, jól leke- rekített gondolatmenetet képeznek.

Az első tanulmány a nyelvileg megvalósuló metaforák azonosítá- sának problematikájával foglalkozik a fogalmi metaforaelmélet keretén belül, más szóval, azzal a kérdéssel, hogy hogyan is határozható meg az elmélet alapját képező adat. Az 1980-as években a nyelvészeti me- taforakutatást robbanásszerűen fel- lendítő fogalmi metaforaelmélet hosszú ideig kizárólag az intuitív- introspektív módszer eszköztárával válaszolta meg azt a kérdést, hogy mely nyelvi kifejezések tekinthetők metaforikusnak. Csatár megfo- galmazásában az elméletet követő kutatók az ún. metafora-intuícóra, egyfajta kognitív képességre ha- gyatkoztak egy-egy nyelvi kifejezés megítélésekor. A szerző rámutat, hogy az intuíciónak alkalmazása több szempontból problematikus. Azon túlmenően, hogy az intuíciónak közvet- lenül nehezen hozzáférhető, a kuta- tók intuíciónak erősen elméletfüggő, tehát az, hogy mit tekintenek me- taforának, elméleti hozzáállásukból fakad. Ugyanakkor a nyelvészeti kutatások számos területén bebizo- nyosodott, hogy az anyanyelven beszélők intuíciónak gyakran nem megbízható adatforrás. A fejezet következtetése mellett érvel, hogy a fogalmi metaforaelméletnek olyan módszertani eszközöket kell hasz- nálnia, melyek jobban megfelelnek

az elmélet célkitűzéseinek. Javaslatá- szerint ez a célkitűzés a metafora- intuíciónak átlátható leírásával és a kutatási célnak megfelelő, pontosan meghatározott módon való alkalmaz- zásával, illetve további adatforrások bevonásával érhető el.

A fogalmi metaforaelmélet kép- viselőit több heves kritika is érte, melyek jó része visszavezethető az intuíciónak adatforrásként való alkalmazása kapcsán imént felvázolt problémákra. A második tanulmány azokat a módszertani törekvéseket veszi szemügyre, melyek az intuíciónak kérdéses megbízhatóságának prob- lé máját kívánták megoldani vagy az intuitív-introspektív eljárás pontos- sabb megragadásával, vagy az intu- íciónak teljes kizárásával. A kritikai elemzés középpontjában így Steen (1999) ötlépcsős metaforaazonosítá- si eljárása, melynek központi eleme a metafora-intuíciónak, valamint a kor- pusznyelvészeti módszereket alkalmazó metaforakutatás áll, mely saját állítása szerint nem hagyatko- zik az intuíciónak. Csatár kimutatja, hogy Steen eljárása nem képes az intuitív-introspektív adatfeldolgozás megbízhatatlanságának problémáját maradéktalanul kiküszöbölni, és nem alkalmazható nagyobb adat- mennyiség feldolgozására, hiszen egy-egy metaforikus kifejezés rész- letetekbe menő elemzésén alapul. Másrésztől azonban a kvalitatív eredményeket felmutatni képes korpusznyelvészeti eljárások – an- nak ellenére, hogy célkitűzésük szerint az introspektív-intuitív mód- szert teljes mértékben le kívánják váltani – önmaguk is nagymérték- ben függenek a kutató intuíciónak és elméleti beállítottságától. A fejezet megállapítása szerint a tárgyalt

módszertani megközelítések azért bizonyultak problémásnak, mert egy-egy adattípus kizárólagos alkalmazására támaszkodnak. Ennek a következtetésnek a fényében szerző a különböző forrásokból és módszerekből származó adatok integrációjának és együttes, összehangolt figyelembevételének fontosságát hangsúlyozza.

A harmadik fejezet az előzőek közvetlen folytatása abban a tekintetben, hogy a metaforakutatás egyik egyre elterjedtebb irányvonalára, a pszicho-lingvisztikai kísérletes módszereket alkalmazó kutatósokra reflektál, azaz arra a kérdésre keresi a választ, hogy miként építhetők be a kísérleti eredmények a fogalmi metaforaelméletbe. Szerző kiindulópontja az, hogy a metaforakutatásban a kísérletek szerepét az elméletalkotásban pusztán az elméleti feltevések megerősítésére, illetve gyengítésére korlátozzák, azaz kizárólag alátámasztó funkciót tulajdonítanak nekik. Számos (az időről és a vágyakról való metaforikus gondolkodást vizsgáló) kísérlet kritikai elemzésével Csatár kimutatja, hogy az eredmények ilyen korlátozott szerepben való alkalmazása ahhoz a nem kívánatos helyzethez vezet, hogy abban az esetben, ha a kutatók egymásnak ellentmondó eredményekre jutnak, nem állnak a rendelkezésükre olyan módszertani elvek, melyekre támaszkodhatnának az ellentmondás feloldása során. A kísérletek elemzésének eredményeképpen szerző három ilyen módszertani elvet javasol: (i) a reprodukálhatóság, (ii) az összehangolás, és (iii) az alternatívák mérlegelésének elvét. Ezen elvek következetes alkalmazása hozzájárulhat ahhoz,

hogy a kísérleti eredmények egymással összevethetőek, s egymáshoz viszonyítva értékelhetőek legyenek, valamint, hogy tisztázódjon a kísérletek szerepe a kognitív metaforakutatás elméletalkotásában.

A kötet utolsó tanulmánya egy ún. hibrid metaforaelmélet (Tendahl 2009) elemzését mutatja, amely jól mutatja, hogy a metaforakutatás újabb empirikus eredményei az elméletalkotás területén is messzemenő következményekkel bírnak. Tendahl kísérleti eredményekre alapozva a fogalmi metaforaelmélet és a relevancia-elméleti indíttatású metaforakutatás eredményeit oly módon kívánja egységes elméletbe foglalni, hogy azok kölcsönösen kiegészítsék egymást azokon a területeken, ahol a másik hiányosságokat mutat a metaforikus nyelvhasználat háttérében meghúzódó kognitív folyamatok leírásában. Csatár röviden bemutatja a hibrid elmélet alapjait képező két elmélet alapfeltevéseit és fogalmi készletét, kitér azok gyengéire, és számba veszi azokat a pontokat, ahol összeegyeztethetetlennek tűnnek. Kimutatja, hogy a két elmélet rendkívül kevés alapvető kérdésben jut összeegyeztethető álláspontra. Ugyanakkor a két elmélet markáns eltérései ellenére rámutat arra is, hogy a jelentésalkotás leírásában hol bizonyulhat hasznosnak egy hibrid elmélet, azaz a két egymásnak feszülő elmélet mennyiben profitálhat a másik meglátásainak felhasználásából. Szerző következtetésképpen megállapítja, hogy a hibrid elméletek empirikus megalapozottságuknak és elméleti kidolgozottságuknak köszönhetően választ tudnak adni az egyes elméletekkel szembeni heves kritikákra.

Összességében a kötet ösztönző módon mutat rá a tudatos és megalapozott módszertani reflexió szükségességére a tárgytudományi kutatásokban. Adekvát, ugyanakkor világos nyelvezetének, a közérthető elméleti áttekintéseknek, a jól megválasztott és kivitelezett kritikai elemzéseknek és a szemléletes példaanyagoknak köszönhetően szerző gondolatmenete és következtetései a metaforakutatásban nem járatos olvasó számára is könnyen befogadhatóak. Ebből kifolyólag haszonnal forgathatják mind metaforakutatók, mind a módszertani kérdések iránt érdeklődő nyelvészek, de a figuratív nyelvhasználat és

jelentésalkotás, valamint a tudomány módszertan iránt érdeklődő nem nyelvész szakemberek és laikusok is. Éppen a kötetet általánosságban jellemző világos vonalvezetés miatt annyiban támadhat hiányérzete az olvasónak, hogy a gondolatmenetet nem zárja le összegző fejezet. Ugyanakkor, mivel a könyv folyamatukban vesz górcső alá olyan problémákat, melyek megoldása jelenleg is zajlik a metaforakutatók közösségében, ez az apró hiányosság semmit nem von le értékéből.

Tóth Máté

Hivatkozások

- Steen, J.G. (1999): From linguistic to conceptual metaphor in five steps. In: Gibbs, R.W. Jr. & Steen, J.G. (Ed.): *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamin's, 57–77.
- Tendahl, M. (2009): *A Hybrid Theory of Metaphor: Relevance Theory and Cognitive Linguistics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.